

כיצד לודא לימוד חומר בקריאה עצמית

לא בכדי נמנית ה"קריאה העצמית" על אחת משבע דרכי-ההדרכה, ואף שהיא מופיעה בתחתית הטבלה, רב השימוש בה בעיקר בקורסים למפקדים. אך בעוד שאר דרכי-ההדרכה נשתרשו בצורה-ל וקיבלו את צביוןן המושלם כמעט, טרם נתגבשה סופית הדרך השביעית — ה"קריאה-העצמית". אמנם, כבשאר השטחים, גם כאן הושגו הישגים ניכרים, אך ה"מלה האחרונה" טרם נאמרה, והדעות עוד חלוקות הן לגבי תכלית הקריאה והן לגבי הדרכים להשגתה. ורשימתו של רס"ן י. קדם (מערכות-חוב קי"א) תוכיח.

תמכות על רצונו הטוב ועל שקידתו של החניך, היעדר מדריך המסייע בידי החניך לקלוט את החומר — בניגוד למקובל בכל שאר דרכי-ההדרכה).

אפס, הזמן הנחסך ממערכת השעורים המשוך בצת מחד-גיסא, ולימוד עצמי בלא עזרת המדריך מאידך-גיסא, הם המאפיינים, לדעתי, את הקריאה-העצמית, ומייחדים אותה מדרכי-הדרכה אחרות. ניתן לקבוע, כי הגורם הראשון (חסכון בזמן) הוא המכתיב את השימוש המירבי בקריאה-העצמית והדבר בולט במיוחד בקורסים למפקדים; ככל שרמת החניכים גבוהה יותר — השימוש בקריאה-העצמית מרובה, תכופ ו"צפוף" יותר. יוצא, איפוא, כי רמת החניכים — הוה אומר: כושר-קריאה-וקליטה, שקידה, בגרות-מחשבה ומשמעת פנימית — הם גורם מכריע לגבי השימוש בדרך הדרכה זו, הקריאה-העצמית. ברם, השימוש בה "עשה פלסטר באם החומר

שאלון השינון הוא רק אמצעי — אחד האמצעים — לודא קריאה-עצמית מצד החניכים, אולם קודם שנייחד את הדיבור על ה"אמצעים" שומה עלינו לקבוע את ה"מטרה" אותה הם נועדו לשרת, ולהבהיר לעצמנו את מקומה של הקריאה-העצמית בתשלובת דרכי-ההדרכה האחרות, ואת גודל התרומה שהיא מרימה — אם בכלל מרימה היא תרומה כלשהי — להקניית החומר לחניך.

ברי, כי לקריאה-העצמית יתרונות ומגבלות משלה — ואין היא יוצאת דופן בכך. לעומת היתרונות (מפעילה את החניך ומאפשרת לו להתעמק בנושא, מפתחת בו את כושר הלמידה העצמית, תוסכת זמן יקר ממערכת השעורים המשובצת), בולטות מספר מגבלות שניתן, אולי, לצמצמן אך לא לבטלן (החניך עלול להתפשט על חומר רב מדי "ומרוב עצים לא יראה את היער", קושי בהשלטת "משטר-קריאה" ומכאן — ההס-

הקריאה-העצמית כאחת מדרכי-ההדרכה

דא עקא אפשר כי יותר מכל דרך-ההדרכה אחרת מייגעת הקריאה-העצמית את החניך ומי תישה את כוחותיו; לעתים אף יצא שכרה בהפסד משום "תפסת מרובה". אין להיבהל מכך. אפילו קלט החניך חמישים אחוז בלבד מכלל החומר העיוני — דינו! מעט מן החומר שקרא בודאי נצרת בזכרונו, בדברים רבים אחרים ייזכר תוך כדי ליבון הנושא והכל יחזור לו. מן הסתם, באמצעות דרכי-ההדרכה האחרות. כי זאת לזכור: חכמת-ההדרכה היא בשילוב מושכל של כמה דרכי-ההדרכה לשם הקניית ידיעות בנושא מוגדר אחד.

הקריאה-העצמית היא רק חוליה בשרשרת ואינה אלא דרך אחת מני רבות ללימוד הנושא. אחריה עוד יבאו דרכי-ההדרכה אחרות המשולבות זו בזו והמשלימות אחת את רעותה. — רק בהיור תן מסתייעות אהדי יסכינו לשמש את התכלית, להקנות לחניך נושא עד תומה.

ברם, לימוד הנושא צריך שיעשה דרך ארבעה שלבי-היסוד: הצגת התכלית, לימוד בשלבים, תרגול וסיכום. וכידוע, ניתן להדריך כל אחד משלבי ההדרכה באמצעות דרך-ההדרכה אחת או יותר.

כיצד לודא לימוד חומר בקריאה עצמית לאחר שעמדנו על תכלית הקריאה ועל חלקה במערכת ההדרכה הכוללת, עלינו לבחון את ה"אמצעים" העומדים לרשות ההדרכה-הצבאית

שהחניך מצווה לקראו לא יהיה מעובד ותכליתי ומצוי לקריאה, ובאם החניך לא יופנה תדיר למדאי-מקום הנוגעים לנושא הנלמד.

תכליתה של הקריאה-העצמית

אף שהקריאה-העצמית היא האחרונה ברשימת דרכי-ההדרכה המשמשות את ההדרכה הציבאית, הרי מה שמאפיין אותה היא העובדה, שהנה לרוב הדרך הראשונה ללימוד נושא כלשהו. רובם של הקורסים למפקדים נפתחים בקריאה עצמית (לעתים נשלח החומר לביתו של החניך עוד זמן רב קודם פתיחת הקורס או ההשתלמות). לאחר-מכן, בעיצומו של הקורס, שוב שוקעים החניכים בלימוד עצמי של חומר עיוני: לילות ארוכים "דוגרים" על חוברות-ההדרכה ותקצירים, מעלעלים בספרים עבי-כרס, משננים לעצמם את החומר לקראת השעורים הבאים עליהם לטובה. כל זה — כדי "להכניס את החניך לתלם", לאלצו לקרוא בחומר וללמוד את הנושאים בטרם ידושו במ דרכי-ההדרכה אחרות (דיון, תרגיל), להקל על ההדרכה (של המדריך) ועל ההטמעה (של החניך), להכשיר את הקרקע לשעורים המאוחרים יותר, ולהבטיח שלחניכים כולם ידיעות בסיסיות ושהללו "על גל אחד".

מאחר והקריאה נעשית בדרך-כלל בזמנו ה"חופשי" של החניך — שלא במסגרת מערכת השעורים המשובצת — הרי שמושג חסכון ניכר בזמן המצומצם והדחוס בלא-ולכני. זו תכליתה של הקריאה-העצמית ובכך חשיבותה.

תחרות רשימות מס. 1/58 העלתה מספר ניכר של רשימות. כמה מן הרשימות מתייחסות רק לאחד הצדדים של הבעיה, כפי שהיא מושקפת באופן מעשי בקורסים השונים של צה"ל. ואילו שתיים מתוכן — זו של רס"ן מ. יעקובוביץ וזו של רס"ן ג. ברשי — מנתחות את הבעיה בכללותה, אם כי מתוך גישות שונות. לפי הנוהג שהיה קיים עד עתה, פורסם בראש תוצאות התחרות מעין מאמר-מערכת, שניסח להביא את עיקר דעותיהם של כלל המשתתפים בתחרות-הרשימות, ובעקבותיו נתפרסמה הרשימה הזוכה. הפעם החליטה המערכת לשנות מנוהג זה ולהדפיס בזו אחר זו בשתי חוברות, את שתי הרשימות הנ"ל. בעקבותיהן מקוה המערכת להדפיס מאמר שלישי, אשר ישקף את דעת מה"ד, ויתרום, ללא ספק, למילוי המשאלה המובעת בפתח מאמרו של רס"ן מ. יעקובוביץ המתפרסם בזה:

מתן "צביון מושלם" גם לדרך ההדרכה זו.

בבואה לודא שהקריאה העצמית — שהוכרה כ-
חיונית — אמנם תצא אל הפועל ותשיג את מט-
רתה בייעילות מירבית.
בשלוש דרכים ניתן, לדעתי, לודא לימוד החומר
בקריאה עצמית:

- הסברה מוקדמת לחניכים
- מדריך-תורן
- שאלון השינון

1. הסברה מוקדמת לחניכים

מאחר והקריאה נעשית בזמנם החופשי של הח-
ניכים (ליתר דיוק: בזמנם החופשי של המדרי-
כים...), ומותנית במידה לא מועטה ברצונו הטוב
ובשקידתו של כל אחד מהם, מן הדין שיוסברו
לחניכים — בפתחת הקורס או ההשתלמות חשי-
בותה וערכה של הקריאה העצמית ואופן השתל-
בותה בהדרכה-הצבאית.

במיוחד יודגש כי חובת החניכים היא לעיין
בחומר המוגש להם לקריאה ולחתור ללימוד כל
גושא על בוריו; כי העובדה שהם רשאים לעשות
זאת בשעותיהם הפנויות (ה"תפוסות" תמיד...) —
ברגע ובאופן הנראה להם — מטילה עליהם את
ריות כבדה; וכי במקרה דגן מבוססת ההדרכה
על אימון הדדי והחניכים נתבעים לאחריות, למ-
שמעת פנימית ולשקידה רצינית מבלי שיהא צורך
לדרבנם ולשמרם. הסבר ברוח זו עשוי להועיל
ללא ספק אם רק יינתן בזמן ובצורה הנאותה.

2. מדריך תורן

עד עצם היום הזה עדיין רווחת הדעה, כי הקריאה
העצמית היא "מענייניו של החניך". הדוגלים ב-
דעה זו נוהגים על-פיה וכך קורה כי במקרים לא
מעטים החניכים "נעזבים לנפש".

עובדה היא, כי מדריכים רבים אינם נוהגים
להתערב בקריאה העצמית של חניכיהם, והענין
כולו נוגע אל לבם כשגל דאשתקד. הם שמים מ-
בטחם בשאלון-השינון (אם ישנו כזה) — ויוצאים
ידי חובתם בטפיחה על כרסם. הם אינם תופסים,
כי עושים הם מלאכתם רמיה, ועוברים על "לאו"
מפורש — "לפני עיור אל תתן מכשול"; שהרי
מן המפורסמות הוא, כי החניך בקורס נוטה לעי-
תים לגשש בחומר כסומא בארובה, ומצב זה עלול

לגרומ אף לאפטיה. על המדריך מוטלת החובה
לעודדו, להמריצו ולסייעו בעצה ובהדרכה. ואם
בהדרכה בכלל כך, בקריאה עצמית לא-כל-שכן.
החומר העיוני הוא לרוב רב-כמות, והזמן דוחק
לאחר יום-אימונים-מפרך נדרש החניך להמשיך
בלימודיו — לבדו, או עם חבריו לצות — עד
אחרי חצות, ולעתים אף יכנס ל"שעות-הקטנות"
של הלילה... וביום המחרת, יוחור לו, כי כל ש-
למד אינו אלא ברכה-לבטלה; כי לא קרא בפר-
קים הנכונים, לא ירד לכונתו של המדריך ובנושא
מסוים אחד כלל לא הבין את הכתוב.

כמובן, יתלו את הקולר בצוארו של החניך,
שהרי, "המפקד תמיד צודק"... לעומת זאת,
מדריך-תורן אם יעמיד עצמו לרשות החניכים,
ירבץ בערבים במעונותיהם וינחה אותם בקריאת
החומר. המדריך התורן יודא שכולס קוראים,
מעניינים ולומדים: יציג שאלות לחניכים שיטענו
כי סיימו את הקריאה; יעמוד על המשמר לא כ-
"שוטר" כ"אם כ"משרת אדוניו"; יסביר מושגים
ומונחים שחניכים יתקשו בהבנתם; יפקח עיני-
הם על "מי קורא מה" — יקפיד גם על ה"מי"
גם על ה"מה". או-אז הוא מודא את עצם הקריאה
העצמית ועם זאת מבטיח את תכלית-יוחה.

3. שאלון השינון

ה"אמצעי" השלישי הנועד לודא לימוד חומר
בקריאה עצמית הוא שאלון-השינון. אין הוא בא
במקום ה"אמצעים" הקודמים אלא בנוסף עליהם
וכהשלמה להם. אולם הוא הופך להיות ה"אמצעי"
היחיד כאשר החניכים מבצעים את הלימוד העצמי
מחוץ לקרקט, בביתם שלהם, כמוכר.

שאלון-השינון, כשמו כן תכליתו — "שינון" החו-
מר! באמצעותו יעמוד המדריך על מידת הקריאה
של החניכים בחומר העיוני שחולק להם ללמידה
עצמית, ועל פירותיה של קריאה זו.

האמצעים שמנינו לעיל יצמצמו במידה רבה את
האפשרות, שהמדריך "יופתע" מכך שחניכים אלה
או אחרים כלל לא קראו בחומר, או קראו "בט-
עות" בפרקים שאין להם נגיעה לנושא הנלמד, או
הבינו היפוכם של דברים.

אין ספק, כי שאלון-השינון משמש אמצעי בדוק
בידי המדריך, "למשש את הדופק" אצל חניכיו
ולעמוד על מידת וטיב הלימוד-העצמי שהם מחוי-

לגמרי ולהעבירם מן העולם. וכבר פירט י. ק. יתרונותיהם ומגבלותיהם ולא אעמוד עליהם שנית.

שתי הערות-שוליים

אולם, יש בדעתי להשיג על שתיים מהנחותיו של כותב הרשימה. בקבעו, כי "בדיון מקוה החניך להסתדר" איך שהוא, הריהו מרמז על אפשרות "להתחלק" בין אצבעותיו של המדריך מבלי שהחניך יתבקש להעמיד במבחן את בקיאותו בנושא הנלמד. אם נכונה היא הנחה זו באשר לדיון, היא נכונה גם באשר לכל שאר דרכי ההדרכה — כי גם בתרגיל ניתן "להסתדר איך שהוא".

הדיון הטוב מונחה במדריך הטוב, היודע את מלאכתו והדואג לכך שבעת הדיון אף לא חניך אחד ימלא פיו מים, יחבא אל כליו, ישב בקרן זויח כשהוא "מנוטרל" ופסיבי.

נושא זה — הדיון — ראוי הוא שיהא נדון ברשימה מיוחדת.

ובאשר לדעתו של י. ק. "יש לראות את מתן הציון בידיעת החומר" בעיקר לפי תוצאות מילוי השאלונים, איני שותף לדעתו זו ודומה כי כותב הרשימה נתפס כאן ללשון הגזמה. הציון הסופי ב"ידיעת החומר" הנו תוצאה של סך-הכל הודמי גויות שניתנו לחניך להוכיח בקיאותו, ושאלון השינון אינו הדוגמה האופיינית לכך. ידיעותיו של החניך באות לידי ביטוי ומומחשות רק ובעיקר בדיונים, בתטלגים ובתרגילים — ובהם בלבד!

שאלון השינון — בוחן-הפתע — צריך שיוכה את המשיבים עליו בציון "שקידה", כי במרביתם של המקרים תהא זו הוכחה ניצחת לכך, אם אמנם קרא החניך את החומר או לא קרא, שקד או לא שקד. כמובן, מתן ציון "בידיעת החומר" לאחר בדיקת השאלון הנו רצוי ומועיל להגברת התעניינותם ורצונם של החניכים ללמוד, ואחרי ככלות הכל — אמנם משקף הציון, במידה מסוימת, את ידיעותו תיו של החניך; אך מכאן ועד לקביעה כי "מתן הציון בידיעת החומר" ייעשה בעיקר לפי תוצאות מילוי השאלות" — עוד הדרך ארוכה.

רס"ן מ. יעקובוביץ

בים בו. ברם, דבר זה רק מחזק את התביעה, כי על שאלון-השינון להיות כזה — שיהא בו כדי לשרת במידה מירבית את המטרה לשמה נוצר.

ונשאלת השאלה: אי השאלון האידיאלי אשר יש-רת את ההדרכה-הצבאית תוך חסכון מכסימלי בזמן ועם זאת — בצורה התכליתית ביותר? רס"ן י. ק. עמד ברשימתו על סוגי השאלונים ואין לי אלא להצטרף למסקנתו האומרת, כי בחון-פתע הוא הטוב מבין השלושה. שכן, לא מתפקידו של השאלון לבחון את כושר-ההבעה-היהבטיטי או את כושר-הכתיבה של החניך (החשובים כשלעצמם), ואין הוא "כלי-יכול"! תפקידו מצטמצם בבחינת ידיעותיו של החניך, ובזאת בלבד. צריך, אפוא, להגיש לחניך שאלון כזה אשר במינימום זמן ייאלצו להוכיח את בקיאותו (או את אי-בקיאותו...) דהיינו: בו יהיה עליו להשיב "כן" או "לא", "נכון" או "לא נכון". ועל-מנת לחסוך גם בזמן מועט זה, לחייבו לסמן עיגול סביב מספר התשובה הנראית לו כנכונה. בקיצור, כונתי לשיטה האמריקנית הנמצאת כבר בשימוש בכמה מבסיסי-ההדרכה, ואשר קנתה לה אחיזה גם מחוץ לצבא (תחרות "עקרת-בית", "משאל העשור", ועוד). שיטה זו הוכיחה עצמה כיעילה וכקולעת למטרה, באשר היא חסכונית מבחינת הזמן ותכליתית מבחינת הענין.

בשיטה זו ניתן לחייב את החניך להשיב על עשרות שאלות בפרק זמן שאינו עולה על עשר דקות. קוצר-הזמן לא יספיק אפילו כדי לאפשר לחניך להעתיק תשובותיו משאלון חברו (מלבד עצם נוכחותו של המדריך שתמנע דבר זה). בוחן זה — שהוא בוחן-בזק — צריך שיהא צמוד ככל האפשר לדיון אשר יקוים באותו נושא, אולם אסור שימשמש כפתיחה-לדיון, משום שאו יהא זה מאוחר מדי לקבוע, כי החניכים אינם שולטים בחומר (דבר זה אין להוציא מכלל אפשרות!) — והדיון יוצא מופסד.

בוחן-הפתע עדיף ללא ספק על שני הסוגים האחרים של שאלוני-שינון: בוחן בכתב או בע"פ, ושאלון עליו משיבים החניכים בזמנם החפשי. שני אלה לא עמדו במבחן הבקורת, ולדעתי, יש לבטלם